ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԻՆ—ԽՄԲԱԳԻՐ

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

49ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 17 — 22 ԱՊՐԻԼ 1900

Մասիս շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինն է կես օսմ. ոսկի թէ՛ Կ. Պոլսոյ եւ թէ՛ գաւառներուն համար, կանխիկ: Առտաւանման՝ 12 Ֆրանկ: Վեցամսեայ կամ եռ[illegible] բաժանորդագրութիւն չընդունուիր: Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամ[illegible]

Մասիս հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առտու, եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավաճառներուն ու Պահչէ-Գաբուի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպես նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն մօվ:

Ձեռէ կը ծախուի ՀԱՏՂ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՑԷ

عزتلو سماسیس غده درعلیه سی اداره سی

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»Ի

Ղալաթիա, Նորատունկեան Խան, Թիւ 13

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

Ա.ՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ , ԿԵԱՆՔ , ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ , ԱՐԿԱԾՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագիններ	34,775,642	ֆրանք
Երաշխաւորութեան գումար	121,765,333	»
1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած	164,172,000	»

Կեդրոնատեղի , Ղալաթիոյ Քարափին վրայ , Մախսատան հին տեղը

Ընդհ. Քննիչ
Ա. ՀԻՒՐՄԻԶ

Ընդհ. Դործակալ
ԹԷՈՏՈՐ ՌԻՔԲԻՆ

ԻՍԹԸՐՆ ԳԱՌԱՆԹԻՍ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴԴԷՄ ՀՐԴԵՀԻ (Ի ՀԸԼԼ)

Նպաստաւոր պայմաններով կ'ապահովագրուին ամեն տեսակ շէնք, կառասի, ապրանք

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ **7,250,000** ՖՐԱՆՔ

Ընդհանուր գործակատար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս , Հաճոբուլօ խան , թիւ 53, 54, 55, 56

Ընկերութեան դրամատունն է ՓՐԻՏԻ ԼԻՈՆԷ

"ԱԼԼԻԱՆՁ„

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ (ՃԵՆՈՎԱ)

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԵՒ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՒՄԱՐ **87,455,645**

Ընկերութիւնը կը կնքէ կեանքի ապահովագրութիւններ խառն , եւ որոշ պայմանաժամերով , օժիտի , դիկանոս կամ ժամանակաւոր եկամուտներու , հետեւեալ առաւելութիւնները ընծայելով .

Մէկ տարուան ապահովագրութենէ ետքը, երբէք ապահովագիրները (բոլիս) չեն ջնջուիր , մինամասն ու անձնապահանջութիւնը կ'ներաշխաւորուին , քնաւ ո եւ է արհեստի կամ ուղեւորութեան համար յատկուածական ապահովագին (բոնիմ) չի պահանջուիր , ապահովագիներու վճարումը դադրելու պարագային՝ ապահովագիրը կը գնուի ըստ նշանակեալ արժէքին , ապահովագրի ծախք չառնուիր , ընկերութեան չահերուն կը մտնակցի ապահովագրուողը :

Արհածեալներու դէմ ապահովագրութիւն մտնուան կամ աշխատելու անկարողութեան պարագային ժամանակաւոր անկարողութեան համար օրական վճարում կ'ընդայայ

Երաշխաւորութիւններ՝ հեծանիւի , ձիու , կառքի , թրամուէյի , երկաթուղիի , չոգենաւի , առագաստանաւի , միջամներու խայթուածքի եւ ապահովագրուողին արհեստին մէջ կամ անկէ դուրս պատահելիք ուրիշ ո եւ է արկածի դէմ :

Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ օրինաւոր անձնապաշտպանութիւնը, ինչպէս նաեւ մարդ մը կամ ինչք մը ազատելու ամբիծ պատահած ո եւ է արկած :

Ընկերութեան պանքան է՝ ՓՐԻՏԻ ԼԻՈՆԷ
Ընդհանուր գործակատար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ
Կ. Պոլիս , Հաճոբուլօ խան , թիւ 53, 54, 55, 56

ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ

49ՐԴ ՏԱՐԻ — 22 ԱՊՐԻԼ 1900 — ԹԻՒ 17

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մայրիկին պատուերը. ՏԻԳՐԱՆ ՈՍԿԻՍՐԵԱՆ. — Գարնան երգեր. Ֆուլեաները. Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ.—Մեր արուեստագէտները. Լուկաս Շաֆին. Պ. Բ. — Առեւտրական կացութիւնը գաւառներուն մէջ ՅՈՎՀ. ԴԱՀՃԱՆՃԵԱՆ. — Մատենախօսական. «Պատկերազարդ Բառգիրք Հ. Ս. Երեմեանի». ՇԱԻԱՐՇ. — Անգլիական գրականութիւն. «Ի Թէնի ուսումնասիրութիւնը Շէքսպիրի վրայ». թարգմ. Յ. Դ. ՄՐՄՐԵԱՆ. — Արուեստանոցէս. Բարիզեան Նօթեր (Հուիցերական գիւղ — Մէքսիկայի բաժինը — Վիէննայէն Բարիզ — Նուագածու կառապաններ — Քիչ մը վիճակագրական) ԱՐՈՒԵՍՏԱՍԷՐ.

ՄԱՅՐԻԿԻՆ ՊԱՏՈՒԷՐԸ

Առօրեայ կեանքի պատահումներուն մէջ երբեմն աչքերնուս կը զարնեն անանկ աննշան պարագաներ որոնց մէջ խորհրդածութեան ամբողջ նիւթ մը կայ՝ եթէ միայն ուզենք պահ մը կանգ առնել ու մտածել։ Լրագրական յօդուածներով, կամ նոյն իսկ գիրքերու մէջ պարզուած ազնիւ թելադրութիւններ, բարի խորհուրդներ իրականացած կը գտնենք յանկարծ ընտանիքի մը մէջ կամ անհատի մը վրայ որոնք գուցէ կարդալ իսկ չեն գիտեր։ Բայց ընկերային կարգուսարքը կուզէ որ ազնիւը միշտ ազնուական կոչուածին քով մրցուի, ու բարձրը՝ հարուստին քով. ասոր համար է որ գրեթէ միեւնոյն չրջանակին մէջ կը գտնան մեր տեսութիւնները եւ քիչ անգամ կը զիջանինք մտածենալ ժողովրդական խաւերուն, ուսումնասիրելու համար անոնց ըմբռնումները ու ղգացումները կեանքի պայքարի մասին, — օրուան հացը ճարելու պայքարը, — աւելի անոնցը քան անոնցը որոնք իրենց դիրքին ու պէտքերուն համապատասխան վաստակի մը համար տենդոտ աշխատութեան մը հեւքին մէջ են։ Սովորաբար, մեր հետախուզած տիպարները են՝ չրջանառարի վկայականը գրպանը գործ փնտռող պատանին կամ վաճառականի գրասենեակի ներկայացող ընտրելին։ Իրենց ստացած կրթութեան դրական մասին թերի ըլլալն է որ ձեռնունայն ետ կը դարձնէ այդ երիտասարդները թէ ոչ՝ զիրենք ընդունելու եւ աշխատացնելու կարող անձերուն խստապահանջութիւնը։ Ցաւեցնական նիւթը՝ յաւիտենապէս անլոյծ։

Անգին, գպրոցի երես չի տեսնող տղոց սերունդ մը կայ, աղքատի զաւկրներ, պզտիկ հասակնուն չարքաշութեան վարժուած, որոնց ականջէն բռնելով առաջ մը վտլոց կը հանէ հայրերնին՝ բսելու համար. «Դնա՛ աւելչէք մը վաստկիէ». կամ եթէ հայր չունին, մայրերնին է որ կը կրկնէ նոյն բանը, քիչ մը աւելի փափկութեամբ ու գորովագին շեշտով մը. «Տղաս, նայէ՛ որ իրիկունը հայ մը ճարես»։ Այս գաւակարգը, ամէնէն աւելի կարեկցութեան արժանին, իրմով զբաղիլ մը, իր վրայ կարծիք յայտնողներ չունի, կամ շատ քիչ անգամ։ Անոնց ընձեռնուած պաշտպանութիւն մը, անցողակի ուշադրութիւն մը երբեմն չա՛տ աւելի արդիւնք կունենան սա-

կան քան անպիտակցաբար արուած դրամական նպաստներ։

Բարեկամ մը — նոյնքան սրտի որքան գրչի տէր բարեկամ մը — անցեալ տարի Իրիկուն մը, Աւետեղի խմբագրատան մէջ, ուր այցելութեան եկած էր, վայրկենական տպաւորութեան մը տակ նամակ մը ուղղեց թերթին Տնօրէնութեան՝ չաթմաականի յաւելումը նախընթարելով գրաշարի աչկերտի մը որ չատ չնչին բան մը կը տանար, իրրեւ սկսնակ, եւ մեքենական երթեւեկութիւններով ու ծառայութիւններով կը մնար ուր որ էր։ Ցաջորդ օրը, տղան կերպարանափոխ եղած էր կարծես ու արհեստ սորվելու սէր մը եկաւ վրան, ինքնաճանաչութեան տարտամ ըմբռնումով մը։ Եթէ բարեկամին, իր զգացած կարեկցութենէն մղուած, բարոյական պատասխանութեան մը տեղ՝ դրամական նպէր մը ընէր այն վայրկենին, տղան թերեւս մնար միշտ նոյն ծոյլ աչկերտի վիճակին մէջ։ Այսօր գրաշար մը եղած է ու համեստ չաթմաական մը կը տանայ գոհ սրտով։

Աւելի թարմ իրազութիւն մը — աննշան՝ բայց նշանակալից, — որ կը թելադրէ զիս այս տողերը գրելու։ Առջի օրը, Պոլսոյ բանուկ մէկ պողոտային վրայ, հանդիպեցայ իրենց բազդին լքուած այն հէգ տիպարներէն մէկուն որուն գլխուն «ասպարէզը» — արհեստ մը կամ մանր առուտուր մը — ու սքօղուած օրինակներ են ինքնօդնութեան, պարկեշտ աշխատասիրութեան։ Հապա տասներեք տարեկան տղայ մըն էր, ապրիլի խոնաւ օդին բաճկոնակ մը միայն կրելով ու մէկ թեւին վրայ քանի մը զոյգ մուճակ անցուցած, տունի մէջ պատրաստուած պարզ մուճակներ։ Դիպուածով նայուածքս իրեն հանդիպեցաւ, իր գունատ դէմքին ու ապքսաի երեւոյթին ձգողականութեամբը. առիթը չփախցուց բսելու համար. «Լվիկնամ'ս, ինչ կըլլայ, չիմի մը փափուճ առ»։ — Տղա'ս, ես փապուճը ինչ ընեմ փողոցին մէջաեղ, ո՞ր գնեմ։ — «Առաջ ընէ՛ վեր բան մը ծախած չունիմ, օրը իրիկուն եղաւ, մէզք է»։ Անանկ անկեղծ ու պաղատագին չեշտ մը կար իր ձայնին մէջ, որ չէի կրնար համբաս չարունակել. ու կարծելով գործնական բան մը ըրած ըլլալ, ըսի իրեն. «Տղա'ս, աս հինգ ղուրուշնոց փապուճէն հապիս 40 փարայ պիտի վաստկիս, անանկ չէ՞, ա՛ռ աս ղրուշդ»։

Բայց պզտիկը, փոխանակ ափը երկնցընելու իրեն կարկառուած արծաթ դրամին, ետ քաշեց ընդհակառակը. ու թեթեւ մը կարմրելով, աւելցուց.

— Մայրիկս պատուիրած է ինծի որ ողորմութիւն չառնեմ...

Աւելորդ է ըսել թէ առանց բառ մը ա՛ելցնելու, գնեցի զոյգ մը մուճակը ու փաթթելով... Յիկատոյի մը մէջ — որ լատպոյն պէտքի մը տահմանուած էր — դէպի տպարան ուղղուեցայ։

Այդ պզտիկ տղան արժանապատուութեան զգացումը ու մայրիկին պատուերը լեցուն գաս մը, խոնարհ դասակարգի կեանքէն առնուած հազուագիւտ՝ բայց ազնուր օրինակ մը կը պարունակեն։ Այն մէջոցին, ուր մեր լրագրութեան մէջ այնքա՛ն կը ծեծուի Ս. Յակոբայ Որբանոցի տանները արհեստի ու առուտուրի վարժեցնելու խնդիրը, եւ մինչեւ իսկ կը գրուի թէ անոնցմէ չատեր ծոյլ կը նստին գործատեղւոյն քով կամ երբ դուրս հանուին՝ օրն ի բուն կը թափառին փողոցները, կ'արժէ յիշատակել տասնկ երեւոյթներ որոնք քանի մը կէ խորհրդածութենէ աւելի պերճախօսութեան իրենց պարզութեանը մէջ։

«Մայրիկին պատուէրը» թող հրկնեն չատ մը ազքատ ծնողքներ ու որբերու պաշտպաններ՝ իրենց տղոց կամ տաներուն եւ անոնց ապանջին օգ ընեն։

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ՄԵՐ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐԸ

ԷՏԿԱՐ ՇԱՀԻՆ

ԲԱՐԻԶ, 25 Ապրիլ

Ցաղոզութիւններուն մէջ՝ զորս ունեցան Եւրոպա բնակող ու աշխատող հայ արուեստագէտները՝ է՛ն կարեւոր տեղերէն մէկը կը բռնէ հիմա երիտասարդ Էտկար Շահինը։

Էտկար Շահին, հազիւ քսանըհինգ տարեկան, չորս տարի է արդէն պատուաբեր անուն մը չինած էր իրեւ նկարիչ Բարիզի մէջ։ Այսօր իր փորագրիչ անուն մը ունի արուեստագէտներու աշխարհին մէջ թէ՛ Բարիզ եւ թէ՛ Լոնտոն։ Քիչ անգամ առիթը կունենանք Հայու ճշմարիտ յաղողութիւններուն վրայ գրել, գլխաւորաբար երբ անոնք կը գնահատուին բարիզեան քրոնիկագիրներէ։ Ընդհանրապէս պզտիկ յաղողութիւն մը կը գոհացնէ մեզի, ու ովսաննաներով, պատկերներով կոդմընք երջանիկ մահկանացուն։

Այս անգամ Շահինի գովեստները Եւրոպացիներէ կուգան, անձերէ որոնք կը հասկընան գեղարուեստը։

Պ. Լէոն Տավիտ, յունուար 13ին, Բարիզի Լա Ռըվիւ տ'Ար գեղարուեստական Հանդէսին մէջ երկար ու հոյակապ յօդուած մը նուիրած էր երիտասարդ նկարիչին։

Պ. Լէոն Տավիտ ըսելէ յետոյ թէ ի՛նչպէս Շահին վեց տարի առաջ Վենետիկէն Բարիզ եկած ու հաստատուած է, կ'անցնի անոր բուռանդ–ակշերուն, որոնք Բարիզի ամբոխին, ցաւի եւ ուրախութեան ամբոխին «խռովքն ու խորհուրդը» կ'արտայայտեն, զգայուն, նուրբ, տխուր ու ճշմարիտ։ «Պէտք էր ընդգրկել անհուն ամբոխը, ցաւը եւ ուրախութիւնը, համակերպող անտարբերութիւնը եւ դժնէ ոգորումը, թաղերը եւ իրենց բազմապատիկ կերպարանքները, վաճառանոցները, անոնց կանանչ կաղամբի լեռնադէզ կուտակումները եւ խոշոր քաքաւները, եւ ալարանքի կառքերը որոնք հեռուն կ'անցնին կը տարան՝ ձիավարներուն սանձի չընդհանուրին խժդժաձգումը որոնց վրայ մարը մանող արուեստը փոզփոզումներ կը ցոյցքնէ, դալլոցը, սկրը, մոլութիւնը, պայքարը, միտքը, այժը, ճոխութիւնը եւ թշուառութիւնը եւ էակներուն ընդդիմամարտութեան իրարանցումը։ Այդ խէալը վինքը վառեց բեղմնաւոր խանդերու հուրքով մը զոր հաւիտ կը սկսի յագեցնել»։

Շահին՝ անխոնջ աշխատող մը, երազող ու վինտուղ, զգայուն ու կրակոտ խնացականութեամբ՝ գաղափարը ունեցաւ պղինձին յանձնել իր բոլոր տեսակ տխրութիւններուն ու երջանկութիւններուն, հալուածներուն ու աղքատներուն, անցնող պատկերները։ Բանաստեղծին պէս՝ որ ամէն նոր պատկերի առջեւ կը զգածուի ու կը դրոշմէ զայն թուղթին վրայ, Շահին, հարակ բանաստեղծ, կեանքին բոլոր սեւ ու ճերմակ գոյներով պատկերները պղինձին վրայ կը փորագրէ, ու քիչ ժամանակէն պիտի ունենայ ալպոմներու ամբողջութիւններ որոնք «պիտի բովանդակեն Բարիզի եւ Լոնտոնի ամբողջ կեանքը, այլազան յիշատակներ, բալէշներ ու ցնցոտիներ, փարթամութիւններ, ոգորումներ, յաղթահարուած տախտապարտումներ, գերագոյն վայելչութիւններ՝ մոլութիւններու վրայ, եւ խաւնիլոնն՝ անօթութիւն, վայրենի պինդուխիւն, համակերպութիւն եւ անբանի քուն։»

«Բայց, կը շարունակէ Լէօն Տավիտ, որչափ տաղանդաւոր նկարիչ՝ պ. Էտկար Շահին ճշմարիտ վայելչութեանց ալ նկարիչն է, այն վայելչութեանց որոնք գեղեցկապաշտական չնորհի բարձրութեան կը հասնին, կնոջ նկարիչը՝ անոր ամէնէն յանկուցիչ ու ամէնէն կնճռոտ արտայայտութեանը մէջ, Բարիզուհ-

հին նկարիչը — ոգելից աչք՝ ամոյն դէմքեր վրայ, ալիճի յորդ ժպիտ, աչխարհիկ կիներու անհատնում ժպիտ, հասակի շնորհալի ճիգ ու պիրկ անշարժութիւններ եւ առեղծուածային վէմվէմուռներ. խռտունալից աչք եւ կոյտ դէմք, կոյտ դէմք եւ կնկան մարմին, լիալիր կուրծքեր, չատ լայն բարձքեր, միամիտ յօնքեր, զարմացկոտ աչքեր, ինք կը զարդարէ զայն իր բոլոր շնորհովը ու իր բոլոր երկդիմութեամբը։ Համակերպած աղջկիկն՝ որուն անտարբերութիւնը կը քշէ տղոս կառքերու թեթեւ բեռը, մայթերուն ալիճէն մինչեւ չիք գինետուններուն կինը որուն կըրկնոցը տախտակամածին փոչիներուն մէջէն կ'երկարաձգուի չքեղ ծալքով մը, մինչեւ կառքերուն կինը որուն բարեւը ժպիտ մըն է, ան կ'երթայ հետապնդելով տիպարին, անոր հետեւելով իր վիճակախոյտութեանցը մէջ եւ միշտ զանի նայն երեւան բերելով։ Նրբացուած ներու դիմակին տակ՝ յաւիտենական կինն է որ կը մնուայ ան, առ որ կը ձգտի, որուն թովչութիւնը կը կրէ եւ զոր նախասիրաբար կը նկարէ։ »

Լ'Էսթամբ ե Լ'Սֆֆիշ թերթին մէջ, Գէրման ժանէն ներքոզալից յօդուածով մը էտկար Շահինի բուանք սեչերուն ու օ փորներուն մասին արդէն գրած էր անցեալ տարի, 1899ին, երբ Շահին հազիւ քանի մը ամիսէ ի վեր այս նոր ճիւղը ընդգրկած էր ու արդէն վարպետի մը դիրքը ու համբաւը ունէր։

Էտկար Շահինը գնահատողներուն չրջանակը կ'ընդլայնուէր։ Ցունվարի մէջ կ'առաջարկուէր իրեն՝ ժ. Գոնկիլի, Ֆիկարոյի հանրածանօթ հրապարակագրին պատկերը բուանք–սեչով գծել։ Նոր յաջողութիւն մը եղաւ այս Շահինի համար։

Ու այս անգամ Ռօժէ Մարքս, նշանաւոր քրիթիքը կազէթ տե Պօ զ'Ասի, ու կիւթաւ Ժէֆֆրուա, Ժուռնալին մէջ, կը խօսին Շահինի վրայ մեծ գովեստներով։ Ռօժէ Մարքս թուելէ յետոյ Շահինի գործերը, կը խոստովանի թէ Մաւի Գասայի, Տէպուիէ. նի եւ Էլէօի պէս վարպետներու քով պէտք է դնել այսուհետեւ Շահինը։ « Ճոխութիւնը խորունկ սեւերու, անուշ գունաւորութիւնը մխրճագոյներուն, չռնուն պայծառութիւնը, փայլը ճերմակներուն, կը սքանչացնեն ու կը հրապուրեն։ »

Շահին չունեց վերջերս կատարեալ յաջողութեամբ Պելճիգացի համբաւաւոր նկարիչ Ալֆրէտ Սթէվէնսի պատկերը։

Բոլոր այս թերթերը Շահինի գործերուն դիւաւորները հրատարակած են, պլսիկցուցած, բայց միշտ անոնց յատուկ գեղեցկութիւնը պահած։

Շահինի համբաւը անցաւ Մանչի նեղուցը, Լոնտոնի մէջ՝ ուր իր փորագրութիւնները զրկած էր Նկարիչ–Փորագրիչներու Սրբազան Ընկերութեան տարեկան ցուցահանդէսին, Շահին ունեցաւ նմանօրինակ յաջողութիւն։

Թայմզ, ցուցահանդէսին նուիրած հատուածին մէջ, մանրամասնօրէն կը խօսի էլէօի եւ Շահինի վրայ միայն։ Էլէօ չատոնց ի վեր հանրածանօթ արուեստագէտ մըն է։

«Ցուցահանդէսին մասնակցողներուն երկու աւելին կարեւորները Բարիզէն են, կը պրէ Թայմզ; Պ. Էլէօ որուն գերազանցօրէն հզկան արուեստը քալ կը տեսնուի ութ պատկերի մէջ, որոնք իր արտադրած լաւագոյն գործերուն չափ լաւ են, եւ Պ. Էտկար Շահին, որուն գալուստը ուշագրաւ այժ մը կ'աւելցնէ ցուցահանդէսին։ Իր խոնարհ կեանքի սեռարաններու արտայայտութիւնները մեծ ուժով ու տիրականութեամբ կատարուած են, կատարելապէս ուշադիր մնալով իր արուեստին հաստատութեանը։ Իր արտադրութեան է՛ն լաւն է Թերեւս Ապուի բաշխուած կոչուածը, որ ամէն կերպով վարպետի գործ մըն է։ »

Ձիլեմ Լոնտոնի լրագրին մեծագոյն թերթերուն մէջէն Տէյլի Նիւզ ալ. « Պ. Շահինի գալուստը մեծ ուրախութեամբ կ'ողջունենք։ Իր գործը տարօրինակ ուժով ու առնական է, եւ չատ նրբութիւն կայ իր Լա Թեռասին երկու կիներուն դէմքի արտայայտութեանը մէջ. մինչդեռ իր Ռատումնախրոտիւն պառաւ կնկանը միայն գործ մըն է, ա՛չ միայն իր երանգներուն ուժովը, այլ նկարագրովը։ Իր ուրիշ մէկ գործը, Թեննիս խաղացող օրիորդ, Էլէօի մը նրբին շնորհալիութիւնը ունի»

Առաջին անգամ է, որչափ գիտեմ, որ հայ արուեստագէտ մը Բարիզեան ուրախութեան մասնակից կ'ըլլայ, ու կը գնահատուի ամէնէն։ Եւ երբ կը խորհիմ թէ հաղիւ քսանըհինգ տարեկան Հայ մըն է այս գովեստներուն արժանացողը որ հազիւ տարիէ մը ի վեր փորագրչութիւն կ'ընէ, անհնարին կ'ուրախանամ տեսնելով իր մէջը ապագայ փառք մը, մեծ վարպետ մը, որուն առջեւ պիտի խոնարհին ամէն ազգի, ամէն ցեղի գծագրիչներ։

Պ. Ք.

ԳԱՐՆԱՆ ԵՐԳԵՐ

ՖՈՒԼԻԱՆԵՐԸ

Նուրբ մը բարմ Ֆուլիա՝ ձեռքեր խնամոտ
Բերեր դրեր են հոս սրնարիս մօտ.
Ծրդիմ՝ ու ինչպէս նշխարի մը սուրբ՝
Համբուրեմ իրենց տերեւները նուրբ,
Հրճուանքով ծրծեմ բուրումներն անուշ.
Նախանձոտ վարդին պէս չունին սուր փուշ,
Այլ ողորկ՝ փակուկ է իրենց ցօղուն.
Ահն ինչ գգլխիչ հոտ մը կը գեղուն,
Ու որչափ չքնաղ է իրենց ալսակ՝
Վեց թերթիկներէ յօրինուած հիւսակ։
Անոնք ծնած են ձորերու եզերք.
Երբ այգը ծագէր, երբ իրենց յանկերգ
Կը ճռուողէին նախշուն թռչնիկներ,
Հոն կը փթթէին այս խեղճ ծաղիկներ,
Ու գուրգուրալով մեղմիկ հովերն ալ
Գրգուէին իրենց կոհակները՝ ծալ ծալ։
Բայց վարձկան ձեռքեր գանոնք փրցուցին,
Ու ղեղձան հիւրերն եկան իմ խուցին
Պահ մը խնկարկել մրքնոլորտ խոնաւ.
Իրենց հեշտ բոյրին հոգիս էր ծարաւ։
Ու ծաղկագարդի ծաղիկներ սիրուն
Դրրախտին ծոցէն ինձ բերին գարուն.
Բայց ափսոս իրենց կեանքն անուշահոտ
Շուտով մարեցաւ ու ափ մը ջոր խոտ՝
Ցիրուցան եղան չիմար հովերուն.
Ու ես կը խորհիմ տրտմութեամբ լեցուն.
Անշունչ ծաղիկներ թէ ունին հոգեակ՝
Թերեւս ան իրենց բոյրն է անուշակ,
Ու բոյրը հատնի՝ ցնդի խուսափուկ...
Արդեօք մեր հոգին ալ բոյր մ'է փափուկ։

6 Ապրիլ 1900 — *Մ. ԱՁԵՄԵԱՆ*

Նոր աշխատակից մը, Շաւարշ, առանձնած է ՄԱՍԻՒՆԻ Մատենախօսական բաժինը որուն մէջ պիտի խօսի, ձեռնհաս ու անկողմնակալ քննադատի մը արժանիքով, — որուն ապացոյցը կու տայ իր առաջին յօդուածէն իսկ, զոր կը հրատարակենք այսօր, — նոր հրատարակուող գիրքերուն վրայ։ Այս առթիւ կը յիշեցնենք մեր հեղինակներուն և թարգմանիչներուն որ իրենց հրատարակութիւններէն երկերկու օրինակ դրկելով խմբագրութեան, իրաւունք պիտի ունենան անոնց ծանուցումը տեսնելու ՄԱՍԻՒՆԻ մէջ, և միանգամայն Գրախօսական մը, եթէ գործը կարեւոր է։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ(*)

Ցայտնի է թէ առեւտրական տեսակէտով անցեալ 1899 տարին Եւրոպայի ու Մանաւորապէս Անգլիոյ համար անօրինակ կերպով բեղմնաւոր տարի մը եղաւ։ Եւրոպական գործարաններու՝ մեծաքանակ ապսպրանքներով բեռնաւորուած՝ բազմազբաղ վիճակը, միանալով նախնական նիւթերու անբաւականութեան, պատերազմի հետեւանքներուն եւ ուրիշ պարագաներու հետ, ամէն տեսակ ապրանքներու, մանաւորապէս բամպակեղինաց գներու տարապայման յառաջխաղացութիւն մը առաջ բերին, որ քանի մը տեսակներու վրայ մինչեւ 40–50 % բարձրութեան հասաւ, ու Թուրքիացի վաճառականներէն չատերը՝ որոնք գներու այս յառաջխաղաց միտումը առաջին օրէն անվըստահութեամբ դիտած եւ օր աւուր յետաձգած էին իրենց օրտիները, այս անհատաւտալ իրողութեան առջեւ ուշաթերեցան վերջապէս թէ յաջողութեան հաղուագիպ առիթ մը ձեռքէ հաներ են գրեթէ, չկրնալով անկէ պէտք եղածին չափ օգուտ քաղել։ Ու չէին ալ մեղադրուէր, որովհետեւ քիչ մը դժուար կըլլար հաւատալ թէ 1898ի մէջ սկսուած ու չարունակուած գներու անօրինակ վայրկեանը որ 1899ի սկիզբներուն իր էն minimum աստիճանին հոնարհած էր, պիտի փոխուէր յանկարծ վերելքի մը որ մ'այնքան կարճ ժամանակի մէջ պիտի կրնար ոստոստուն արագութեամբ մը մ'այս աստիճան բարձրութեան հասնիլ — բան մը՝ որ չատ հազուագիպ ու նշանակելի իրողութիւն մըն է առեւտրական տարեգրութեանց մէջ —, մ'ալ թողունք 1899 տարւոյն Եւրոպայի քաղաքական անակնկալները որոնք հաշուի մէջ չէին ի հարկէ։ Իրաց այս պարագային մէջ բնական է որ 1899 տարւոյ մէջ Թուրքիոյ ներածութեանց քանակը չատ աւելի պակաս ըլլար — ինչ որ վիճակագրութիւններն ալ կը հաստատեն — բաղդատմամբ 1898ի որուն ներածութեանց քանակը արդէն անհաւեմատ չափու մը հասած էր։ Ու քանի որ Թուրքիա 1898ի մէջ չատ պակաս ապրանք ընդունած էր, պէտք չէ՞ր որ գէթ մատուցման պակասի հետեւանքով մեր առեւտրական հրապարակն ալ, թէ՛ Պոլսոյ թէ՛ գաւառներու մէջ, մեծապէս կրէր գիներու բարձրացման ազդեցութիւնը եւ նշանակելի ոգեւորութիւն մը ստանար։ Բայց իրողութիւնն այնպէս չեղաւ բնաւ, գաւառներու մէջ մանաւանդ։

Ստոյգ է միշտ որ մատուցման հաւեմատութեամբ՝ խնդրանքի առաւելութիւնն է որ առեւտրական չարժումի առաջ կը բերէ, եւ առեւտրական չարժումն ալ՝ բնական հետեւութեամբ, գիներու բարձրացում կամ գէթ հաստատ վիճակ։ Ասոր հակառակ՝ գիներու բարձրացումը՝ ինքնին առեւտրական չարժումի կրնար առաջ բերել, ցորչափ խնդրանք եւ սպառում կը պակսին։ Ահա ճի՛շդ այս բանը պատահեցաւ գաւառներու մէջ ուր Եւրոպայի մէջ ապրանաց գներու բարձրացման խստորնակ համեմատութեամբ առեւտրական հրապարակի կայուն վիճակ մը օր աւուր չեշտուիլ սկսաւ Յունվարէն ի վեր մանաւանդ, մինչդեռ անդին Եւրոպայի մէջ ալ գներու դէպի վեր հեւ ի հեւ մագլցումը իր գագաթնակէտը կը գտնէր ու հոն քիչ մը հանգստի չունէր կառնէր։ Առեւտուրներու այս կայուն վիճակին հետեւանքով գներու բարձրացումը չատ չնչին ազդեցութիւն առաջ բերաւ որքան գաւառներու՝ նո՛յնքան Պոլսոյ առեւտրական հրապարակին վրայ (որուն առեւտրական գոր-

(*) Ծ. Խ. — Մեր բանաւէր աշխատակիցը՝ Յովհ. Գասնճեան՝ անակնկալ մը կ'ընէ այս անգամ Մասիսի խըմբագրութեան ու ընթերցողներուն, բանասիրական յօդուածի մը տեղ՝ առեւտրական տեսութիւն մը դրկելով, նոյնքան գիտակցօրէն գրուած սակայն որքան պիտի ըլլար լեզուաբանական ուսումնասիրութիւն մը կամ գրական հատուած մը, իր գրչին տակ։ Գրչի մարդու եւ գործի մարդու կրկնակ յատկութիւնները ներդաշնակօրէն իր անձին վրայ միացնող տիպար մըն է մեր յարգելի բարեկամը որմէ պիտի ունենանք յառաջիկային՝ բանասիրականներ ալ։

ծերուն զսպանակը յայտնի է թէ գաւառներն են) եւ այսօր զարմացմամբ կարելի է մատնանիշ ընել սա տարօրինակ երեւոյթը թէ եւրոպական ապրանք մը, օրինակի համար, Թոքատի մէջ աւելի աժան է քան Սմիռնիա. Սմիռնիա աւելի աժան է՝ քան Մանչէսթըր— ճի՛շդ հակառակը մեր առեւտրական հրապարակի սովորական normal վիճակին —, այնպէս որ՝ կան ապրանքներ զոր այսօր եթէ մէկը փորձէր Անատոլուի որեւէ գաւառէն օրուան գնով առնել եւ Եւրոպա ուղարկելով ծախել, ապահովապէս պիտի կրնար շահ մը հանել։

Այս զարմանալի իրողութիւնները կրնան բացատրուիլ անով որ Թուրքիոյ վաճառականները 1898 տարիէն աւելցած մեծ ծախքանակ ապրանք ունէին ձեռնըներն եւ նո՛յնքան ալ ապագրանքներ՝ 1898ի վերջերը կամ 1899ի սկիզբները ժամանակներու մէջ գործադրուած՝ որոնք հետզհետէ ժամանեցին 1899 տարւոյ ընթացքին մէջ։ Եւ որովհետեւ նախընթաց (1898) տարւոյ համեմատութեամբ սպառումը 20–30 % համեմատութեամբ նուազած էր ու խնդրանքը կը պակսէր, վաճառականները չկրցան Եւրոպական հրապարակներուն հետեւելով իրենք ալ իրենց գներուն պէտք եղածին չափ դէպ իվեր մղում մը տալ եւ սոխպուէցան ապրանքայ տեսակին ու խնդրանքին համեմատ կա՛մ հին գնով կա՛մ աննշան տարբերութեամբ ծախելէ չդադրիլ՝ մեծ աքօֆի տակ չմընալու համար որուն չկրնար տակաւ ումանք, մինչ չատերն ալ խոհեմութիւն կը համարէին այս տեսակ պարագաներու մէջ չափաւոր աքօֆ պահել, քանի որ գներու այս տարապայման բարձրացման օր մը չէ օր մը կրնար յանկարդել վերջապէս գներու անկում մը։ Ասկէ զատ՝ տեղական ապրանքներու ալ (մանուսա, զօսի, եաղմա, կարմիր կտաւեղ) մեծ աքանակ մթերք կար գաւառացի տարաշխարհներու եւ վաճառականներու ձեռք 1898էն մնացած, եւ անոնցմէ չատերն նիւթական վիճակը գլխովին անձեռնմուխ ըլլալով մեծ աքանակ մթերքի տակ ապահսելու, թէ՛ գին չվնասելով ապրանքներն ծախելու հետամուտ եղան. եւ որովհետեւ գաւառներու մէջ տեղական ապրանքները ահագին ծախք եւ սպառում ունին ու առեւտրական գործառնութեանց հոգին են, գաւառացի տարաշխարհներու այս ընթացքն ալ ընդհանուր կերպով գէշ ազդեց բուն եւրոպական ապրանքներու գներուն վրայ որոնց մէջ ամէնէն բանուկ տեսակները միայն հապճիւ թէ կրնայի դանդաղութեամբ կրցին հետուէ հետու հետեւիլ եւրոպայի գներուն։ Այսօր մանածի գինը միայն՝ գաւառներու մէջ, նշանակելի հաստատ բարձրութեան մը հասած է, կրկին Մանչէսթըրի եւ Իտալիայի այսօրուան գներէն պակաս ըլլալու պայմանաւ, ինչպէս նաեւ աստիճան մըն ալ ճերմակ ապրանքներունը՝ մի՛շտ միեւնոյն պայմանաւ. իսկ եթէ բանուած գունաւոր տեղական թէ եւրոպական ապրանքներէ ամանց վրայ ալ տարբերութիւն մը կը նշմարուի՝ այդ գինն ալ դարձեալ անուանական է, որովհետեւ վաճառուում չկայ գրեթէ։ Ու հակառակ տարիէ մը ի վեր գաւառներու ներածութեանց պակսելուն, դիտելի է որ տակաւին գաւառացի թէ՛ մեծաքանակ թէ՛ մանրաքանակ վաճառողաց ձեռքը բաւականէն աւելի պատրաստ ապրանք կայ, աժան ժամանակներէն մնացած։ Իրերու այս վիճակին մէջ Պօլսոյ վաճառականները կարծեմ թէ կրնան այնքան չցաւիլ եթէ իրենցմէ ամանք չեն կըրցած համեմատաբար աժան ժամանակներէ իրենց բաղձացածին չափ ապրանք բռնել, քանի որ իրենց ու գաւառի վաճառողներու ձեռքի հիմակուան պատրաստ ապրանաց մնացորդը այս ընթացքով կրնայ բաւել գեռ գաւառներու պէտքերուն ա՛յնքան ժամանակ՝ որքան թերեւս պէտք չէ եւրոպայի հրապարակին մատչելի վիճակ մը ստանալուն համար։

Այս ամէնքը սա պարագան ալ կապացուցանեն թէ Թուրքիոյ, մանաւանդ գաւառներու առեւտրական հրապարակը աւելի տեղական հանգամանքներէ կախում ունի քան եւրոպական հրապարակներու վիճակէն, այնպէս որ այսօրուան դիտաւածին ճիշդ համապատասխանող կրնայ պատահիլ նաեւ որ Եւրոպայի մէջ գները իյնան, եւ գաւառներու մէջ ալ բարձրանան, խնդրանքի առաւելութեան կամ պատրաստ ապրանաց անբաւականութեան պատճառով։

Ամէն պարագայի մէջ, պէտք է խոստովանիլ սակայն թէ ապրանաց գներու բարձրացումը Եւրոպայի մէջ այս տարի շատ օգտակար բան մը եղաւ Թուրքիոյ վաճառականութեան համար, որովհետեւ եթէ առեւտրական գործերու դանդաղութեան մէջ գներն ալ անկման հակամէտ վիճակ մը ունենային, հետեւանքը միւսատեր պիտի ըլլար մեզի համար, մինչդեռ հիմա գներու բարձրացման ազդեցութեան տակ վաճառականները կրցին իրենց ձեռքի ապրանքները քիչ շատ շահով մատուցել եւ մնացածն ալ աւելի շահաւորապէս ծախելու հաւանականութիւնը ունին։

Յուսալի է սակայն որ վերահաս գարնան ու ամրան՝ մեր ալ առեւտրական հրապարակը աւելի բանուկ դառնայ եւ յաջող գործառնութիւններ ըլլան։

Թօքաթ, 24 Մարտ — ՅՈՎՀ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԲԱՌԴԻՐՔ Գործնական Գիտուբեանց. աշխատասիրեց Հ. Սիմոն Երեմեան, Մխիթարեան Ուխտեն. Վենետիկ, Ս. Ղազար. 1900։ Գին 15 Ֆրանք։

Ինքզինքնիս բախտաւոր համարելու ենք 1900 տարւոյն նոր հրատարակութեանց շարքին վրայ տեսնելով այս գործը, քանի որ արդէն վարժուած ենք՝ քանի մը տարիէ ի վեր՝ Քերականներու եւ Ընթերցարաններու շարքով մը փակել տարիները։

Գործը ինքնին այնքան չհեկեկան է եւ կարեւոր որ աւելորդ պիտի ըլլայ անոր ներբողը հիւսել, մանաւանդ որ հեղինակին «հանճեռա գրական լումայ մը» ճեւին տակ պատհել ուզած համեստութիւնը վիրաւորել չենք ուզեր, այլ միայն կը բաւականանք հաստատել թէ իրաւամբ իր մէջ կը պարունակէ գրեթէ բոլոր գործնական գիտութեանց վերաբերող բաւերուն բացատրութիւնները «հակիրճ, երկար եւ էջերով»՝ ու ինքնին երեւան կ'ելլէ հեղինակին ընտրողութիւնը որ շատ անգամ դժբախտաբար այնքան արամաբանական չէ, զի շատ անգամ հակիրճ տրուած տեղեկութեան մը տեղ ընդարձակ տեղեկութեան մը պէտքը զգալի կ'ըլլայ եւ երբեմն ալ երկար բացատրութեանց տեղ կարծես հատուածներ կուգան։ Կ'ըսուի եւ տեղեկութիւն մը բաւական պիտի ըլլար։

Կ'ըսուի եւ տեղեկատուութեան վրայ ծանրանալու պէտքը՝ քանի որ ահագին դեր մը կը կատարէ այսօր գիտութեան մէջ, բայց համամիտ չեմ այնքան ծանրանալուն բարեշրջման սկզբունքին վրայ ուր չափազանց չեզած է նիւթէն եւ ուր այլեւս «Տգէտ» սորվելէ եւ գիտունք՝ յիշելէ» կը դադրին։

Հ. Երեմեան մատուցած հատած է իր այն փափագին որով կ'ուզէ որ իր Բառգիրքը «կարենայ օգտակար ըլլալ այն ամէնուն՝ որոնք վարժարաններու մէջ չեն կատարած հնգամեայ կամ վեցամեայ դասընթացք մը եւ կը փափաքին ծանօթանալ գիտական, բժշկական եւ արհեստական մասնաճիւղերու»։

Գալով սկսնակներու, կրնանք ըսել թէ կրնայ կատարեալապէս առաջնորդ հանդիսանալ անոնց, ինչպէս որ կը փափաքի Վեր. հեղինակը։

Իսկ մասնագէտ ուսանողներ եւ ուսումնասիրաններ՝ որոնք «կը խորհին օտար ազգաց ուսումնական բառերու գործածութենէն եւ իրենց տոհմային լեզուին բառերն կ'ուզեն ուսնիլ»՝ իրաւ է որ կրնան օգտուիլ հայերէն գիտական բառեր գտնելու համար, բայց մենք անոնց ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք բառերու ընտրութեան վրայ. վասն զի Հ. Երեմ-

եանի ընտրած բառերը միշտ նպատակայարմար չըլլալու դժբախտութիւնը ունին։

Փափաքելի է որ մանդէանները երբեք կայր հետեւող մը չըլլան, այլ անաչառ քննութեան մը ըովէն անցընելէ յետոյ կիրարկեն զանոնք, վասն զի Հ. Երեմեան մը կամ Հ. Գալուստի մը կրնան բառեր կազմել՝ բայց միշտ գործածութիւնն է որ պիտի նուիրագործէ զանոնք, եւ փափաքելի է որ այդ նուիրագործութեան առարկան ամէնէն նպատակայարմար բառը ըլլայ։

Օրինակի համար Հ. Երեմեան atavisme բառը նախաւնտրութիւն թարգմանելէ յետոյ՝ ուրիշ տեղ մըն ալ նոյն բառը կը թարգմանէ առհասարութիւն, եւ թո՛ղ ներէ որ մենք ալ ասելիք ունենանք երրորդ մը՝ թարգմանելով զայն հասադարձութիւն։

Նոյնպէս մանդէաններու վճիռէն կախեալ է Métalloïdes ընդունիլ Սեմեսեաղակաիճ, թողլով ասելի տրամաբանական ձեւ մը — ըստ իս — Մետաղակերպը։ Ինդրի տակ է նաեւ թէ մանդէանները Albinos բառին ապիտակատոր թարգմանութիւնը պիտի ընդունի՞ն, եւ եթէ ընդունին՝ ինչպէ՞ս պիտի որոշենք ապիտակատոր ցեղին (էջ 591) հետ առաջ եկած չխոթութիւնը։ Նոյնպէս մեր թղթատուբեան միջոցին հանդիպեցան մեզի տարօրինակ կազմութեամբ բառեր զոր գործածելու պիտի վարանէր մարդ։ Բայց անոնց վրայ չպիտի խօսիմ. նախ անոր համար որ Մասիսի էջերը սուղ են եւ երկրորդ՝ որ անոնց մասնագիտութիւնը չունիմ։

Բայց ասիկա արդէօք չէ քանի մը օրինակներ մէջ բերելու, բառերու կազմութեան անտրամաբան ձեւերու։ Օրինակ. agronomie «ագարակաբաշխութիւն» ինչպէ՛ս կը թարգմանուի երբ կը նշանակէ «ուսումն երկրագործութեան, որ կը սորուեցնէ թէ ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ օրինօք պէտք է մշակել զերկիր» (էջ 23)։ Նոյնպէս Alcool բառը՝ ալհոհոլ, Alcoolimètre՝ ալհոհոլաչափ կը թարգմանէ եւ երբ Alcoolismeին կու գայ կարգը, զայն կը թարգմանէ օղեւողութիւն. արդեօք Alcoolismeը միայն օղի խմելո՞վ կ'ըլլայ թէ Alcool բառը օղի կը նշանակէ։ Կարծեմ թէ ոչ մէկն է եւ ոչ միւսը։

Իսկ լեզուն՝ հակառակ իր աշխարհաբար անունին՝ չափազանց դրաբարախառն ոճով է, թերեւս հեղինակին իրր ճշմարիտ Մխիթարեան գրաբարով գրած բլլալուն պատճառաւ։ Բայց այս թերութիւնը թերեւս ներելի ըլլար իրեն, եթէ չունենար երկրորդ թերութիւն մը, այն է այն ըմբռնաւորումը ընդունելութեամբ նուիրագործուած բառերու դասակարգին դէմ զոր ցոյց կու տայ շարունակ, բայց, աւա՛ղ, որ զուր չանք մը պիտի մնայ ասիկա։

Օրինակի համար աստեղաբաշխութիւն ձեւին նախապատուութիւն կու տայ քան աստղաբաշխութիւն եւ աստեղագիտութիւն ձեւերուն, որոնք առօրեայ գործածութեամբ նուիրագործուած են։

Այսպէս, կարծեմ բժշկութիւն եւ ոչ թէ բժշկականութիւն, դեղագործութիւն եւ ոչ թէ դեղաշաւառութիւն, հանճարանութիւն եւ ոչ թէ հանճարանութիւն, մեքենագործութիւն եւ ոչ թէ մեքենականութիւն, թնաւորութիւն կամ տարրականութիւն եւ ոչ թէ իմիա, թնագիտութիւն եւ ոչ թէ փիզիկա, մաթեմա եւ ոչ թէ մագնիս, եղեկտրականութիւն եւ ոչ թէ եղեֆտրութիւն կ'ըսենք։ Կըրնայ առարկել Հ. Երեմեան թէ ճիշդ չեն։ Ասիկա մեր եւ իր կարողութենէն վեր վճիռ մը պիտի ըլլայ, զի գործածութեան նուիրագործութեան տուած ճշդութիւնը այսինչ կամ այնինչ լեզուական օրէնքին տրամադրութեամբ ցոյց տրուած սահմանն չկրնար հաստատել, եւ ի՞նչ հարկ արդէն կազմուած չէնքը քակել նորը կառուցանելու համար։

Ու անկէ վերջը զարմանալի չէ՞ ամէն ինչ հայացնելու հետամուտ հեղինակին եռանդը՝ մղուած տեսնել մինչեւ յատուկ անունները թարգմանելու չափ։ Սպիտակ Լեառն կ'ըլլայ՝ մեզի ու աշխարհքին ծանօթ Մօն–Պլանը (էջ 353). եւ արդէն ի՞նչ հարկ այս նախանձայուզութեան երբ արդէն մեր ունեցած պիրքին մէջ փիզիկա եւ իմիա բառերը գործածել վարանած չէ հեղինակը, մանաւանդ որ անոնց համար շատ նպատակայարմար բառեր ունի հայ լեզուն, ինչպէս վերը ցոյց տուինք։

Նոյնպէս մեզի ասելի նպատակայարմար կը թուի բուսաբանական, կենդանաբանական

խումբերու ազգիմ վերջաւորութիւնը, քան թէ եայմ եւ կերպմ վերջաւորութիւնները. այսպէս, աւելի ադկ կը թուի մեզի գոտազգիմ քան գոտեայմ, մղոշազգիմ քան մղոշեայմ, շուշանազգիմ քան շուշանակերպմ։

Անկէ զատ, աւելորդ պերճանք մը չէ՞ միեւնոյն պատկերին մէկէ աւելի անգամ գործածութիւնը միեւնոյն գիրքին մէջ, քանի որ հարկ եղած առեն առաջին անգամ գործածուած էջը նշանակել կը բաւէր։

Գալով հեղինակի՛ մը իրաւունքին, չէինք կարծեր մինչեւ հիմա թէ Բառարանի մը հեղինակը՝ իրաւունք ունենայ իր անձնական կարծիքներէն բան մը խառնելու բառերու բացատրութեանց մէջ։ Անյապէս Évolution բառին վրայ այնքան ծանրանալ չէր արժեր (ամբողջ 15 էջ եւ երեւակայեցէ՛ք, մանր գիրերով)։ Ուշադիր ընթերցող մը չուտով պիտի համոզուի թէ միայն էջ մը բաւական էր քարեշրջման վարդապետութիւնը բացատրելու (ինչպէս որ ըրած է մէկ էջի մէջ) եւ ըսելու թէ ապացուցուած իրողութիւն մը չէ։ Եւ հաւատացէ՛ք, այսքան պարզ բան մը հասկըցնելու համար կը զոհէ ամբողջ 14 էջ, կրօնք, հաւատք, իր հաւատացեալ վիճակը ախոյեան կանգնեցնելով՝ այսինքն իր անձը եւ իր եար խառնելով բանի մը որ զուտ գիտական սկզբունք մըն է, եւ որուն բացատրութիւնն է որ կրնայ պահանջուիլ բառարանէ մը եւ ոչ թէ անոր դէմ փաստեր որոնք առանձին գիրքի մը կրնան վերապահուիլ։

Եւ հոս պիտի զգուշանամ ցոյց տալէ այդ չափազանց եռանդուն էջերուն մէջ գրչէ փախած կարգ մը հակասութիւններ որոնք նոյն իսկ Բառգիրքի մը ուղղութեան եւ հեղինակին վարդապետական աքեմին համաձայն չեն։ «Իսկ իբր հաւատացեալ, կը պատասխանեմք, որ եթէ զմեզ քննադատելու իրաւունք չունին, որչափ եւ ծաղրելու»։ Բայց միեւնոյնը պահանջելի է մեզմէ, վերապատուելի Հա՛յր, որ կը չեզմիք այդ սկզբունքէն ծաղրելու համար «մի դեռատուսիկ ճոռոմարան տարվինական» (էջ 287)։

Այս թերութիւններուն հետ մէկտեղ, գործին առաւելութիւններն ալ չենք ուզեր ուրանալ եւ կը գովենք ձեռնարկը իր ամբողջութեանը մէջ՝ միշտ ի նկատի առնելով թէ ամէն գործ կրնայ իր թերութիւնները ունենալ։ Հ. Երեմեան լաւ մտածութեամբ մը իր գործին կը կցէ Հայ–Գաղ. եւ Թուրք–Հայ–Գաղ. երկու բառացանկեր որոնց օգուտը հոս վերտին ի վեր հանել չեմ ուզեր։

Վերջապէս անուրանալի է որ այս Բառգիրքը կարեւոր պէտք մը լրացնել կու գայ մեր մէջ, ծանօթացնելով գիտութեան բարիքները՝ որոնց այնքան պէտք ունինք։ Ուստի աւելորդ չենք համարիր ըսել թէ այս Բառգիրքը կատարելապէս կը ծառայէ իր նշանաբանին՝ « Indocti discant et ament meminisse periti » (1) — մանաւանդ առաջին մասին՝ քանի որ գիտութիւնները այնքան կարեւորութիւն չեն ստացած մեր մէջ, չեմ գիտեր ինչո՛ւ։

ՇԱՒՍԱՐՃ

(1) «Ցզէտք՝ սորվին եւ գիտունք՝ յիշեն»։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս որ օրաթերթերը հաղորդեցին չաբթուս սկիզբը, գոհութեամբ կը ծանուցանենք թէ Ա.յնթապի ազգայիններէն ու Իզմիրի Համիտիյէ չոգենաւային ընկերութեան նախկին Տնօրէն Միսակ Էֆէնտի՝ եղբայր Վանայ կաթողիկէ օգնական Վսեմ. Յովհաննէս Ծէրիտ Էֆէնտիի՝ բարձրագոյն հրամանաւ անդամ կարգուած է Ներքին գործոց Տպագրական Տեսչութեան Դիւանին, իբր վարձատրութիւն իր աշխարհագրական ու ժամանակագրական գնահատելի ծառայութեանց։

Կը շնորհաւորենք Միսակ Էֆէնտին իր այս նոր պաշտօնին առթիւ։

1900ի ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԲԱՐԻԶԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

Զուիցերական գիւղը : — Մեխիկեան բաժին : — Վիեննայեն Բարիզ : — Նուագածու կառապաններ : — Դարձեալ՝ իչ մը վիճակագրական :

Արուեստահանդէսը , թէեւ պաշտօնապէս բացուած , բայց երեք շաբաթէն է միայն որ կատարեալապէս կազմ ու պատրաստ վիճակի մէջ պիտի գտնուի , մինչեւ այն ատեն յաջորդարար կատարուելով մեծ տէրութեանց բաժիններուն բացումը ու Արուեստահանդէսին գլխաւոր մասերուն աւարտացումը : Առայժմ, պէտք է չառանձնք ուրեմն մասնակի պատկերներով՝ պատրաստ եղած բաժիններուն մէջ , ու օրը օրին հետաքրքրութիւն չարժող ծանօթութիւններով :

Զուիցերական գիւղը , որ կառուցուած է Շան տը Մարսի ծայրը , անոր սահմաններէն դուրս , իրականութեան պատրանքը կու տայ, իր ամեհի ժայռերովը , իր բարձրադիր ջրվէժովը , իր սեպաձեւ լեռներուն կողին վրայ կառուցուած վիլլաներովը ու իր մանրանկար լճակովը որուն եզերքին մօտ կը նշմարուի կխեօմ թէլի մատուռը : Զուիցերիոյ ամէնէն գեղարուեստական ու ինքնատիպ երեւոյթով բնակարաններուն վրայէն ընդօրինակուած տուներ կը կազմեն այս աւանը ուր մուացուած չեն նաեւ Պէռնի աշտարակները , Լիւսէրնի հին գետնափորները եւ վինական փոքրիկ եկեղեցին որուն կաշնակին դաշնակաւոր զանգակահարութիւնը Ալպեան լեռներու յիշատակներ կ'արթնցնէ : Շէնքերուն չատ մօտեցած ատենը միայն այցելուն կը նշմարէ յարկերուն նեղկիկութիւնը, պատուհաններուն պզտիկութիւնը ու սրածայր տանիքները ուրոնք կ'անպյրադարձնեն թէ բնակութեան համար կառուցուած չեն անոնք , թէեւ ստորնայարկերը կը գործածուին : Բան մը պակաս չէ սակայն , մինչեւ իսկ գոմը եզներուն ուրոնք դուրս կելլեն՝ հնչեցնելով իրենց վիզերէն կախուած բաժժիկները : Դալարագեղ մարգագետին մը յարդարուած է , ժայռերուն մէջտեղ , համակ բանաստեղծութիւն , որ երազել կու տայ երկարատեւ հանգիստ մը այդ հովանաւոր անկիւնը , յորնեցուցիչ եւ վտանգալից վերելքէ մը ետքը : Ու պատրանքը կատարեալ ընելու համար , դէմերնիդ կելլեն խարտիշագեղ Հէլվէտուհիներ , իրենց երկրին սիրուն տարազներով ու թիրոլացի պատանիներ որոնք գեղջուկ երգեր կերգեն ու գալարափողեր կը հնչեցնեն :

Երկու Զուիցերացի ճարտարագէտներ կազմակերպած են այս արհեստական գիւղը որ Ալպեաններու հարազատ տպաւորութիւնը կը թողու իր մանրանկար ձեւին մէջ :

Մեխիկեան բաժին . — Մէքսիկա մէկը եղած էր այն օտար երկիրներէն որոնց մասնակցութիւնը բուռն հետաքրքրութիւն չարժեց 1889ի Արուեստահանդէսին մէջ : Այդ թուականին , հին սճով պալատ մը կառուցած ըլլալով Մէքսիկա՝ Բարիզի Արուեստահանդէսին մէջ , այս անգամ չուզեց նոյնին կրկնութիւնը ընել եւ ցուցադրութեան տարբեր եղանակ մը ընտրեց : Մէքսիկեան տաղաւարը կը բարձրանայ Սէնի եզերքը , միւս օտար տաղաւարներէն բոլորովին մեկուսացած : Երբ «Հին Բարիզ»ին — որ Արուեստահանդէսին է՛ն չահեկան ու պատմական մասերէն մէկը կը կազմէ — պատշգամներէն մէկուն վրայ կենաք ու աչքերնիդ պտոյտ նէք դէպ ի առաջ , պիտի տեսնէք՝ Սմայլի

կամուրջէն անդին՝ գետին ձախ եզերքին վրայ քաներեք օտար տաղաւարներու տանիքները. ամէնէն մօտը կ'երեւայ Սերպիականը, կամուրջին գրեթէ կից, իրրեւ վերջին տահմանագիծը այդ այլատարր ու զարմանահրաշ քաղաքին։ Արդ, Մէքսիկա ալ կ'ուզէր իր ալըզտիկ անկիւնը ունենալ անոր մէջ, բայց տաղաւարելի գետին չէր մնացած որ տային. ուստի կամուրջը անցաւ ու դէպ հիւսիս-արեւմուտք միւս կողմը, մի մինակը, ծովային ու ցամաքային բանակներուն ցուցադրութեանց յատուկ պալատին մօտ։

Մէքսիկոյի նոր ու չքեղ օթէլներուն ձեւով կառուցուած երկար չէնք մըն է իր տաղաւարը, որ բնաւ չի յիշեցներ Մէքսիկեան հին ճարտարապետութիւնը։ Շէնքին ճակատը զարդարուած է վայելչաձեւ լայն պատշգամով մը ու երկու ծայրերը բոլորաձեւ գմբէթակներ կը բարձրանան միագոյն զարդարանքներով։ Ներսն է միայն որ պիտի գտնէք հին Մէքսիկան, իր ազգագրական ճիւղովը որ ցուցադրութեանց ամրողջին մէջ մասնակի տեղ մը կը գրաւէ, վասն զի Մէքսիկեան բաժինին կազմակերպիչները ուզած են ցոյց տալ մանաւանդ թէ իրենք անցեալի մը յիշատակներովը չէ միայն որ կը ներկայանան Եւրոպայի, այլ միշտ արտադիր զարգանալու գիտութեանց ու արուեստներու մէջ։ Եւ ասոր ապացոյցը տուած են, 3000է աւելի անուն արձանագրելով ցուցադրիչներու Պաշտօնական Ցանկին վրայ։ Մէքսիկացի ցուցադրիչներուն իւրաքանչիւր առարկաներուն փոխադրութեան ու տեղաւորման ծախքը երեք միլիոն ֆրանքի կը հասնի։

Կառավարութեան ցուցադրութիւնները կը տահմանափակուին ազգագրական ու պատմական լուսանկարներու հաւաքածոներու մէջ. յետոյ, պատերազմական, կրթական, ելմտական, հանրօգուտ հիմնարկութեանց պաշտօնատուներուն ցուցադրութիւնները կան որոնք կը պարզեն նորատաց բարեփոխումներն ու յառաջդիմութիւնները։ Իսկ անհատական ցուցադրութիւններուն մէջ լայն տեղ մը կը բռնեն գեղարուեստները։ Այս բաժինը մեծ մինչեւ իսկ իր «Սալօն»ը ուր ցուցադրուած են Մէքսիկայի երիտասարդ նկարիչներուն, «Նոր դպրոց»ին նկարները։ Երկրագործական ու ճարտարարուեստական արտադրութեանց քով պիտի տեսնէք ասեղնագործութիւններ ու րուտագործական առարկաներ, իրրեւ անհատական ձեռներէցութեան արդիւնք։

Եւ որովհետեւ Մէքսիկեան բաժինին կազմակերպիչը Պ. Ակոսթիէն սը Միէռ՝ երուսն տարիէ ի վեր Բարիզ բնակող անձ մըն է ու գիտէ որ Բարիզցիին ճաշակը պէսպիսութիւն կը փնտռէ, իր պատրաստած տաղաւարը հաճելի ընծայելու համար հոն զետեղած է Մէքսիկեան ճաշարան մըն ալ եւ անկէ քիչ հեռու ծխարան մը ուր գեղանի աղջիկներ Մէքսիկեան սիկառէթներ կը հրամցընեն այցելուներուն։

Վիճնիայհի Բարիզ. – Զուիցերական գիւղին ու Մէքսիկեան բաժինին վրայ այս հակիրճ ծանօթութիւնները տալս եաքը, կ'անցնիմ լրագրապետի մը ճամրորդութեանը որ իշխանական ճամրորդութեան մը չափ — ու թերեւս աւելի — խօսեցնել ու գրել տուաւ իր վրայ, իր եզական հանգամանքին պատճառաւ, եւ տարակոյս չունիմ թէ պիտի հետաքրքրէ Մասիսի ընթերցողներն ալ։ Այս ազնուական օրագրողն է Պ. Եւլիւս Լօուլ, տնօրէն–խմբագրապետ Էխոդուպպաթի Վիչենայի գլխաւոր թերթերէն մէկը որ օրական կրկին տպագրութիւն ունի, պատկերազարդ, հարիւր հազար օրինակ։ Պ. Եւլիւս տասնըմէկ տարի առաջ Բարիզ եկած էր Արուեստահանդէսը այցելելու, ճամրորդելով այն երկիր չքեղ կառքերէն մէկովը որոնք Վիչենայի մեծ օթէլներուն պարծանքն են։ Այդ թուականին, քսանըմէկ օրէն հասաւ Աւստրիոյ մայրաքաղաքին Ֆրանսայի մայրաքաղաքը։ Այս անգամ, նոյն ուղեւորութիւնը կատարեց լինքնաշարժ կառքով (automobile) եւ հասաւ տան օրուան մէջ։

Բնական էր որ Բարիզեան օրագրողները չզլսպատէին իրենց Վիչենայի պաշտօնակիցը որ կու գար անձամբ պատիլ Արուեստահանդէսը ու բնդարձակ տեղեկութիւններ հաղորդել իր թերթին։ Ու նկարագրեցին անոր անձը, լինքնաշարժ կառքը, ճամրորդութեան տպաւորութիւնները եւայլն, այնպէս որ Էխոդուպպաթի տնօրէնը Բարիզէն իր առաջին թղթ-

թախցուխիւնը գրելու ժամանակ չունեցած, արդէն իսկ շարք մը յօդուածներու առարկայ էր Ֆրանսական մամուլին մէջ։

Պ. Եիւլիւսի օթօմոպիլը 9 ձիու զօրութիւն ունի եւ 1190 քիլօկրամ ծանրութիւն որ իր դոյգերուն ծանրութեամբը մէկտեղ կը բարձրանայ 1500ի։ Մեքենան պէնզինով կը շարժի ուսկից ծախսած է օրական 28 ֆրանքի, երկու ձիու ուտելիքէն շատ աւելի սուղ։ Իրեն կընկերանար կառապանը կամ մեքենավարը, Ռիւալզի Լիւճ, որ ինքն ալ իր կարգին կը փառաւորուի լրագիրներուն մէջ, — Թողունք այդ կառքը վնասել գործարանին համար անուղղակից եղած ուշքամները։ Վիէննային Բարիզ հեռաւորութիւնն է 1200 քիլոմէթր. բայց աւտոմոբիլի լրագրատուները, որ անձրեւոտ ու փոթորկալից օդով մը ճամբորդած է, անհարթ կամ աւրուած ուղիներէն խոյս տալու համար՝ 1500 քիլոմեդրի հեռաւորութիւն մը ընտրեր է։ Իր այս եղական ուղեւորութեան արկածները ու տպաւորութիւնները ժիւլ-Վէռնական պզտիկ հատոր մը կազմելու չափ նիւթ կը մատակարարեն, զորս ամէն իրիկուն, իր հասած կայանէն, գրի առնելով կը զրկէ եղեր իր լրագրին։ Պ. Եիւլիւսի յայտարարութեան նայելով, որ տարակուսելի ըլլալու պատճառ մը չունի, միմիայն Վիէննայէն հարիւր հազար հոգի պիտի գան Բարիզ, Արուեստահանդէսը այցելելու, յունիս եւ յուլիս ամիսներուն մէջ։

Սրամիտ լրաբեր մը, էխադրապղաթի խմբագրապետին հետ տեսակցութեան մը միջոցին, հարցուցեր է անոր թէ «փոխադրութեան ինչ նոր միջոց պիտի ընտրէք Բարիզի յաջորդ Արուեստահանդէսին գալու համար»։

— Հաւանաբար, ղեկաւար օդապարիկը, պատասխաներ է Պ. Եիւլիւս Լօռէ, վասն զի ապահով եմ որ մինչեւ տասը տարի այդ գաղանիքն ալ պիտի գտնեն։

Կը տեսնէք որ, Արուեստահանդէսը հազիւ բացուած՝ արդէն իսկ յաջորդին վրայ կը խօսուի։

Նուագածու–կառապաններ. — Քանի որ Վիէննայի ու կառքի վրայ գրեցի, անցողակի յիշեմ նաեւ ժամանումը խումբ մը Վիէննացի կառապաններու որոնք նախորդ շաբթուան Բարիզ բերուեցան իրրեւ . . . նուագածու։

Վիէննայի մողոցի կառքերուն կառապանները ընդհանրապէս նուագել գիտեն, ինչ որ իրենց արհեստապետութեան առանձնայատուկ մէկ կողմն է։ Իրենց նախասիրած նուագարաններն են ջութակ, աքօրտէոն եւ կիթառ։ Շատեր ալ կան որ կերգեն, մօնօլոկներ կ'արտասանեն, կամ սուլելով եղանակներ ու եւրոպական գործիներու ձայներ կը յարմարցընեն բնածին ճարտարութեամբ մը։ Իրենցմէ ոմանց համար նուագածուն ու երգիչն արուեստը աւելի հատութաթեր է քան կառապանի արհեստը։ Բարիզի կառապանները, որոնց սովորութիւնն է իրենց նստարաններուն վրայ նստած՝ լրագիր կարդալ, պիտի նախանձէին իրենց աւտոբիացի արհեստակիցներուն որոնք, ցորեկը, երբ գործ չունին կամ յաճախորդի կը սպասեն, կարդալու տեղ կը քնանան։ Բայց գիշերը, անոնց գերը կը փոխուի. Վիէննացի կառապանը — fiaker — իր աւուրչէքը հանելէ ետքը, խարազանը մէկդի կը դնէ ու գարեջրատուններն կ'երթայ ուր կը ծափահարուի եւ դրամ կը շահի։

Վիէննայի էմբրկզարիօ մը խորհեր է թէ կրնայ օգտուիլ նուագածու–կառապաններու խումբ մը բերելով Արուեստահանդէսին եւ ընտրած է անոնցմէ վեց հոգի, լաւագոյնները, չորսը նուագածու եւ երկուքը երգիչ։ Ասոնցմէ Պրամֆիչ, որ Վիէննայի կառապաններու արհեստապետութեան մէջ համբաւաւոր անուն մը ունի, շատ հրապուրիչ կերպով կերգէ թիրօլեան երգեր. իր ընկերը, Միխէվիչ քէլ, շատ վարպետ է սուլելու մէջ սրով սրինգի ու փողերգի նմանութիւններ կընէ. մնաց չորս կառապաններու quatuorը — չէք նեղնար անշուշտ կառապաններու համար դործածելուս այս բառը որ արուեստագէտներու յատուկ է եւ մեր լրագրութեան մէջ ալ շատ կը գործածուի նուագահանդէսներու առթիւ — իրենց երաժշտական գործիներովը կընկերանան երկուքին։

Ասոնք չաթաիէ մը ի վեր Բարիզ հատած են եւ բնականաբար պիտի տեղաւորուին Արուեստահանդէսի աւտոբիական բաժնին մէջ։

Շիտակը ըսելով, եթէ Բարիզի կառապաններուն մէջ, դիպուածով, երաժիշտներ կամ նուագած ուներ գտնուէին, անոնք չպիտի

կրնային այս միջոցիս օգտուիլ իրենց այդ ձիրքէն, վասն զի արշալոյսէն մինչեւ կէս գիշեր անընդհատ երթեւեկի մէջ են։ Բանի՞ կառք կը կարծէք որ աւելցած ըլլայ, Արուեստահանդէսին բացումէն ի վեր, Բարիզի վարձու կառքերուն վրայ. չո՛րս հազար։ Քաղաքապետութեան հրատարակած վիճակագրութեան նայելով, անցեալ տարի այս միջոցիս Բարիզի փողոցներուն մէջ բանող կառքերուն թիւը 13,000 էր. այսօր 17,000ի բարձրացած է։ Եւ այս, դեռ մէկ շաբթուան մէջ։

Վիճակագրական քանի մը ծանօթութիւններով վերջացնենք այս անգամ ալ։ Թուանշանները սիրէք կամ ոչ, մեր այս բարիզեան յօդուածներու շարքին մէջ թուանշանները մեզմէ անբաժան պիտի մնան, քանի որ Արուեստահանդէսին յաջողութեան ու հասոյթին ատիճանացոյցը այդկըսներու թիւն է։ Ահաւասիկ 1889ի եւ ներկայ Արուեստահանդէսներուն բացման առաջին վեց օրերուն վճարուելով մուտքի բազդատական ցուցակը։

	1900	1889
	Մուտք	
Ա. օր . . .	118,651	111,294
Բ. » . . .	123,014	55,242
Գ. » . . .	41,167	45,082
Դ. » . . .	42,302	47,483
Ե. » . . .	50,744	36,322
Զ. » . . .	44,822	41,879
Գումար	420,700	337,302

Ուրեմն այս տարի, ապրիլ 15 կիրակիէն մինչեւ ապրիլ 20, ուրբաթ, 83,398 մուտք աւելի ունեցեր է Արուեստահանդէսը քան իր նախորդը՝ նոյն վեցօրեայ ժամանակամիջոցի մէջ։

Գալով թատրոններու հասոյթին, անոնք ալ նոյն համեմատական բարձրացումը կը յօստանան, նախորդ չորս Արուեստահանդէսներու միջոցին Բարիզի թատրոններու հասոյթին յարաճուն բարձրացումէն հետեւցնելով։ Այդ հասոյթները եղած են, 1855ին՝ 13,828,123 ֆրանք, 1867ին՝ 21 983,807 ֆր., 1878ին՝ 30,654,490 ֆր. եւ 1889ին՝ 32,138,998 ֆրանք։

Բարիզի ամէնէն երջանիկ մահկանացուներուն կարգէն են, այս միջոցիս, թատրոնի անօրէնները որոնք ուրախութեամբ ձեռքերնին կը շփեն ու իրենց փառաւոր ներկայացումները կը կազմակերպեն՝ 40 միլիոնի ընդհանուր հասոյթի մը ակնկալութենէն չլացած։ Աւելցնենք որ, թատրոններու համար, ամէնէն հասութաբեր ամիսները եղած են, նախորդ երեք արուեստահանդէսներու միջոցին, օգոստոս, սեպտեմբեր ու հոկտեմբեր ամիսները։

ԱՐՈՒԵՍՏԱՍԷՐ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

«ՇԷՔՍՊԻՐԻ ՎՐԱՑ» (*)

Շէքսպիր՝ իր թատերախաղերուն մէջ՝ բնաւ պաղ արիւնով չնկատեր առարկաները. իր հանճարին բոլոր ոյժերը կը կեդրոնանան առաջիկայ պատկերին կամ գաղափարին վրայ։ Եւ ինք կը տուղի ու կը թափթփուի անոր մէջ։ Շէքսպիրի հանճարին դիմաց՝ ինքզինքդ անդունդի մը եզրը կը կարծես։ Պատակոյ հեղնեղէն անոր խօսքերն ի վար կը գահավիժի, կլլելով դիմացդ եղածը, եւ նորէն դարս առնելով անոնք՝ բոլորովին այլակերպած ու պղտոռած։ Կ'ապշիս կը մնաս ջլաձգական այդ այլայլանութեանց առջեւ, որոնք գրած է կարծես ջերմակիծ ձեռքով մը՝ զառանցանքի գիշերուան մը մէջ, որոնք կիսակ պարբերութեան մը մէջ կը խոտացունեն ամբողջ էջի մը պաղարիւնները ու երանգները, եւ որոնք աչքդ լուսաւորել ձգած առեն՝ կ'այրեն։ Հոն բառերը կը կորանցունեն իրենց իմաստը. հատուածներն իրար կը խորտակեն. ոճի նո-

(*) Վերջին մաս Բ. գլուխին։

բաճեուքիւնները , առերեսոյթ սխալները , զոր աչքի թափով չատ հեռուէն առնելով յախուռնարար դուրս կուտայ մարդ , սովորական բարբառ մը դարձած են հոն . կը շաղուէնէ , կը ցաւկեցունէ , կը սարսափեցունէ , կընկրկէ ու կընկճէ . իր ոտանաւորներն՝ հոգիաճոխ եւ վսեմ երգ մըն են , չատ բարձր բանալիով մը յարդարուած , վե՛ր մեր մարդկային գործարաններու կարողութենէն՝ որ կը ցաւցունեն ըսելիքդ , եւ որոնց ճշդութիւնն ու գեղեցկութիւնը միտքով միայն կրնաս կռահել :

Բայց ամէնն այսչափ չէ . կեդրոնացունելու այդ եզական կորովը՝ կը կրկնապատկի իր վրայ եռանդին այն ամեհութեամբը , որով կը բացատրէ : Շէքսպիր ինքզինքն հասկըցունելու չպատրաստուիր ընաս , չպրկուիր , չյարդարուիր , փոյթ իսկ չըներ : Եռանդնարորը եւ ամէնահուժկու երիվարի մը պէս՝ վազել չգիտէ , այլ կ'ոստնու : Երկու բառով՝ ահագին հեռատեսութիւններ կը ցաւկէ , եւ վայրկեանի մը մէջ՝ աչխարհի մէկ ծայրէն միւս ծայրը կը թռչի : Ջուր կը վնտռես հոն հասնելու համար անոր կտրած ճամբան , պատած կը մնաս այդ հրաչալի ոստումներուն դիմաց՝ ինքզինքիդ հարցունելով թէ քերթողն՝ ի՛նչ հրաշքով՝ մէկ գաղափարէն ելածին պէս միւս գաղափարին մէջ մտաւ , եւ դուն ուրեք ընդհնձարելով երկու պատկերի մէջ անցումի երկայնաձիգ սանդուղ մը , որուն վրայէն ոտք ոտք մագլելով վեր կելնես մեծ ճիգով , մինչ ինք մէկ ոստումով հասրարձած է անկէ : Շէքսպիր կը թռչի՝ մինչ մենք կը սողանք : Ասոր համար է՝ որ իր ոճն հիւսուած է յանդգնութիւններով , յանդուգն պատկերներով , որոնք նոյն հեռատես կտրուած են յանդգնագոյն պատկերներով , գաղափարներով . եւ ասոնք՝ այն ինչ գրուած եւ ահա կուգան անոնց վրայ կը գիւտորին ուրիշ գաղափարներ՝ հարիւրաւոր մղոն հեռուէն : Ոչ մէկ չարայարութիւն կը տեսնես հոն , այլ միշտ անկցորդ բան մը կայ դէմդ . ամէն մէկ քայլիդ կանգ կ'առնես , ճամբադ կը կարի . եւ կը տեսնես վերը՝ քենէ չատ հեռուն՝ բանաստեղծը , ու կխմանաս որ իր եռեւէն վազելով ինքզինքդ ձգած ես սեպաձեւ տեղ մը , չորս դիդ գահավիժութիւններով պաշարած , որոնց վրայէն խրոխտափառ կանցնի ինք անձան ճեմքով մը , եւ դուն ոգիով չափ ճգնելովդ՝ հազիւ կըրնաս ընդ քարշ երթալ :

Եւ երբ դիտել տանք՝ որ այսքան ուժգին ու այսքան անյարդար արտայայտութիւնները՝ փոխանակ մի առ մի ծանր ու ծանր ճիգով իրարու եռեւէ երթալու , միահաղոյն կը հրսեն թաւալգլոր՝ անդիմադրելի դիւրութեամբ եւ անդիմադրելի առատութեամբ , զեղուն թաթաղուն աղրիւրէ մը վակխոյժ պղպջումով դուրս ցայտող հեղեղներու նման , որ ալերարդ կը լեռնանան իրարու վրայ , եւ ուր ալ երթան՝ չեն դաներ իրենց յորդութեան չափով ծաւալելու եւ սպառելու տեղ մը՝ կըրնա՞ք չըսքանչանալ : Րոմեոյ եւ Ժիւլիեդի մէջ՝ քանէ աւելի օրինակներ կան այս անսպառ աւիւնին : Հոն՝ չափը չիկայ երկու տարփասորներուն կուտակած այլաբանութեանց , կրայոյզ չափազանցութեանց , սլաքներուն , խոշտանգուած պարբերութեանց , սիրային անհարկիութեանց : Անոնց լեզուն՝ կը նմանի տոխակի թաւալուն գեղգեղանքին : Շէքսպիրի ստեղծած սրամիտ մարդիկը՝ Մէրքուտիոն , Պէնեդրիկէն , Րոզալինդը , խեղկատակները , ծաղրածուները , կեռան բանապրօս սրախոսութիւններով , որ հրացանի հարուածներու պէս իրարու եռեւէ կը տեղան : Այդ անձերուն մէջ չիկայ մէկ հատ մը անգամ՝ որ չկըրնայ հնարել ամբողջ թատրը գոհացունելու կարող բառախաղեր :

Իր աօևնեները չիմարութեան մօտ կատարելութեամբ պեղուած պրպըտուած գաղափարներու եւ պատկերներու զառանցանք մըն են : Իր առաջին քերթուածը՝ Վենիւս եւ Ադոնիա՝ անյագուրդ եւ բոցաորոր Քորէժի մը զգայական յափշտակութիւնն է : Այս յորդ բեղունութիւնը մինչեւ ծայրայեղութեան տարած է՝ արդէն ծայրայեղ յատկութիւններ , եւ հարիւրապատկած է այլաբանութեանց չռայլ ճոխութիւնը , ոճին անյարութիւնը եւ բացատրութեանց սանձարձակամտութիւնը(1) ,

(1) Ասոր համար է որ տանեւաօծներուդ դարու գրագէտ մը աչքին՝ Շէքսպիրի ոճն ամէնէն մուճ , ամէնէն փրցուտոյց , ամէնէն գժուարուտ , ամէնէն խուժդուժ եւ ամէնէն արտառոցը կերեւի :

Մէկ խօսքի մէջ կրնանք ամփոփել այս ամէնը։ Իրերը կազմաւորեալ եւ ամբողջական կը մնային իր միտքին մէջ, մինչ մեր միտքին մէջ կը մնան անյօդ, քայքայեալ, կտոր կտոր։ Շէքսպիր միահամուռ կը խորհէր, մինչ մենք մասնաւոր կը խորհինք։ Ասով կը տարբերին մեր ու իր ոճերը, որոնք երկու անհաչտ լեզուներ են։ Մենք ուրիշ կարգի մարդիկ ենք. իրրեւ գրագէտ, իրրեւ տրամախորհող՝ մենք կրնանք մէկ բառով ճիշդ նշանակել գաղափարի մը իւրաքանչիւր անջատ անդամն եւ ներկայացունել իր մասերուն ճչգրիտ կարգը մեր բացատրութեանց ճչգրիտ կարգով. մենք ոտք ոտք յառաջ կերթանք՝ կցորդութիւնները դիտելով, անդադար արմատներուն դիմելով, մեր բառերն իրրեւ թուանշաններ վարել չանալով, եւ մեր պարբերութիւնները կը կազմենք իրրեւ գրհաշուական հաւասարութիւններ. մենք միայն հոմանական ասացուածները կը գործածենք, որոնք ամէն մարդ կրնայ հասկընալ, միայն կանոնաւոր չարագրութիւնները, որոնց մէջ կրնան թափանցել ամէն կարգի մարդիկ. ասով՝ ճչգրիտ եւ յատակ կըլլան մեր գրածները, այլ ոչ կենդանի։ Իսկ Շէքսպիր՝ մէկ կողմէնէն ճչգրտութիւնն եւ յատակութիւնը՝ իր քերթուածներուն մէջ միայն կեանք դնել կը նայի։ Իր բազմահան երկնուժին եւ գուշակեալ կէս տեսիլին մէջտեղէն՝ հատուած մը, տրտունջ նեարդ մը կը փրցունէ. եւ աչքիդ առջեւ կը դնէ զայն. ա՛լ քեզի կ'ինայ՝ այդ կտորէն գուշակել մնացածը. Շէքսպիրի բառին եռեւ՝ տարազներ նոյն մը, դիրք մը, համաոտեալ երեւոյթ մը, մահոտութիւն մը, եռացող գաղափարներու կայ մը կայ. ամէնուն ծանօթ են այդ տեսակ մը համաոտիչ եւ լեցուն բառերը՝ այդ բառերն անո՛նք են, զոր դուրս կը պատիկար մարդ դիւտի թափին կամ կիրքի հանճարին տաեն, ծածուկ բառեր ու ձեւեր որ կընեն տեղական յիշատակներու եւ անձնական փորձառութեան (2). կարատ ու անճիշդ պզտիկ պարբերութիւններ, որ իրենց անհատականութիւնը, ներքին զգայութիւնը, իրատեսութիւնն եւ պատուածքը կատարեալ են. ատոր բառեր, կարգէ դուրս ձեւաբանութիւններ։ Անոնց ամէն մէկուն ներքեւ կայ չարժումը, յօնքի յանկարծական կծկումը, ժպտուն շրթերու փոթթումը, բոլոր մեքենային զաւեշտական խուսափումը, խարտակումը։ Այս պարբերութիւններէն եւ ոչ մէն գաղափար մը կը ցուցադրէ, այլ ամէնն ալ մէյ մէկ պատկեր կը թելադրեն. ամէն մէկը՝ չարժական եւ կատարեալ տրարքի մը ծայրն ու ատարան է. ոչ մին՝ մտնական եւ անձուկ գաղափարի մը սահմանը կամ արտայայտութիւնը չէ։ Ասոր համար է որ Շէքսպիր կարգէ դուրս ըմբռնող եւ հզօր է. իր գարուն եւ ամէն գարու քերթողներն ամէնէն մտաթափանցող եւ ստեղծողը, լեզուս բլուռնաբարողներուն մէջէն ամէնէն անխնան, հոգի կերտողներուն ամէնէն տարօրինակը, կանոնաւոր տրամաբանութենէ եւ դասական տրամախոհութենէ ամէնէն չատ հեռացողը, մեր մէջ ձեւի աշխարհ մը փթթեցունելու ամէնէն կարողն, եւ մեր աչքին առջեւ կենդանի եւ գնայուն անձեր կոմոդելու ամէնէն ճարտարը։

Թարգմ. Յ. Դ. ՄՐՄՐԵԱՆ ԻՓՕԼԻԹ ԲԷՆ

ԱՐԱԲԿԻՐԻ առաջնորդ Դեր. Մուշեղ Ծ. Վ. Զաւակն ալ մէկ չարաթ առաջ հասեր է իր վիճակը, եւ ձեռնարկեր է իր պաշտօնին։ Տեղւոյն ազգ. վարչական մարմինները եւ Որբանոցի տեսչութիւնը իրենց առաջնորդին։ Մուշեղ Ծ. Ճամբան կարեւոր ալ հանդիպեր է, եւ Մուշէ վանքի որբանոցը ու տեղւոյն վարժարանի մը հանուոտիչ եւ լեցուն բառերը այցելեր է։

Մուշեղ վարդապետ երկար չրջան մը կանգնելով Ճամբորդեց Կ. Պոլսէն Արաբկիր, ուր իր ուղեւորական տպաւորութիւնները մեծ հանդիսով կարդացուեցան Առեւելքի մէջ։

Արտօնատէր Կ. Ս. ԻՒՒԻՒՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ց. Մ. Ա. Տ Թ Է Օ Ս Մ Ա Ն
Թիւ 27, Ֆինճանճըլար Եօղուշու, Կ. Պոլիս

(2) Շէքսպիրի բառգիրքն ամէն բառգիրքէ ճոխագոյնն է։ Անոր մէջ 15000ի չափ բառ կայ, եւ Միլտընի մէջ 8000ը չանցնիր։ (Մաքս Միւլլէր)։

ԱՋԳԱՑԻՆ ՕՐԱԹԵՐԹԵՐՈՒ ԳԼԽԱՒՈՐ ՑՕԴՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԱՐՏԻԼԻՔ , թ. 4295–4300 :

Տէր եւ Տնօրէն Զ. ԵՈՒՍՈՒՖԵԱՆ·

Ալէմտաղի . Սամուէլ Երեց : — Մանկապարտէզը . Լ. Գ. : — Ժողովրդական անդամանութիւն . Գ. Ճիլէրճեան : — Բարիզեան արձագանգ . Սալօնը . Պ. Բ. : — Խթուսի լրկուները գիւղին մէջ . Գ. Շահինեան : — Ռուս կեանքէն . Այժմէութիւններու չուրջը . Արեզ Ապրեսեանց : — Դաւառի կեանքէն . Եղբէր պարագան . Գեղամ : — Կովկասեան Բրոնիկ . Լեզուի խնդիրը . Լ. : — Անհատներու չուրջը· Նոյն : — Բողբքական բարքեր . Ց. Դագաւեան : — Մեսրոպի հրապարակը . Զ. Ե. : — Կրկնապատիկ . Ա. Տ. Մ. : — Գեսը . Ֆրանսուա Քօբէ . Թարգմ. : — Մանկապարտէզ . Լ. Գ. : — Ախալքալաքի երկրաշարժին չուրջը . (Թղթակցութիւն Թիֆլիզէ) : — Միջազգային Բրոնիկ :

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ, թ. 341–346 :

Տէր եւ Տնօրէն Տ. ՃԻՎԼԼԿԵԱՆ·

Ամերիկա՞ն թէ եւրոպեան Թրանսվալ (Քաղաքական տեսութիւն) . Լիոնիֆ· — Ջուխտերեան քրոնիկ . Յ. Կ. Պողոսեան : — Տարօրինակութեանց աչխարհէն . Խօսնակցին· — Աղքատ Հայերը Բարիզի մէջ . Դիտող : — Բնական . Հ. Ս. Ղազիկեանի Թարգմանութիւնները. Գր. Մաշխաս· —Ծաղկեփունջը (Խմբագրական) . Ջարմայր : — Գիտական Նոթեր . Երազը . Բ. Ոսկերիչեան : — Մելինէ (Նորավէպ). Թ. Ե·—Անգլիա եւ Ամերիկա կամ անկոնսաքսիոնը (Քաղաքական տեսութիւն) . Լիոնիֆ· —Բանասիրական բառարան . Լ. Միքվան· — Ցուշատետրի նօթեր . Մ. Ո· — Բժշկական գիտելիք . Եսկիւզակ : — Դաւառի կեանքը. (Նամակ Զօրումէ)·

ԲԻԶԱՆԴԻՈՆ , թ. 1065–1070 :

Տէր եւ Տնօրէն Բ. ՔԷՉԵԱՆ·

Մշեցի պանդուխտներուն. Գեղամ·—Զատիկ տօնին Թուականը . Մ. Տէր Գառնիկեան : — Տնտեսական նկատմեր . Սմբատ : — Բանասիրական . Հայոց գրերուն ծագումն ու յառաջադուութիւնը . Դ. Խաչիկոց· — Հայ Վանօրայք· Տղտաս եպիսկ. Պալեան· — Ցովհաննէս Մխիթեանի անձնասպանութիւնը . (Նամակ Պուքրէչէ)· — Կնոջ ստեղծագործութիւնը . — Մէսրոպ Ռօտս . Թարգմ. Մ. Սուլթանեան : — Ինչ բաներ մեր ջիղերուն կը դպչին (Խմբագրական) . Բ. Քէչեան· — Ռուսահայ Բրոնիկ· կեանքն ու գործերն ի Կովկաս . Սմբատ Դարագաշ : — Բրիտանեան տէրութեան տագնապը (Խմբագրական). Բ. Քէչեան : — Պատերազմ ընդդէմ հիւծախտի (Նամակ Պուքրէչէ). Հ. Ա. Ճէպալեան : — Օրուան խօսակցութիւններ . Արշակ Ալպօյաճեան :

ՇԱՂԻԿ , թ. 137–142 :

Տէր եւ Տնօրէն Ա. եւ Ռ. ՍԱԴԱԵԱՆ·

Եկեղեցական բարեկարգութիւն . (Խմբագրական) : — Ջեղծումը . եկեղեցասէր : — Դիմումեան գործը . Խ. : — Վայելքը . Գ. Միասլեան : — Զատիկն յերուսաղէմ. Պատոյր : — Դործերուն վիճակը (Քաղաքական տեսութիւն) : — Օրը օրին . Բարիզի Արուեստահանդէսը — Ֆիլատէլֆիայէն Բրէթօրիա — Ֆալիէռ քանդակագործին մահը : — Արուեստը՝ ըստ Լէոն Թոլսթոյի . Ե. Թօշաեան : — Իրաւաստութեան խնդիր մը . (Խմբագրական) : — Անդաստանիներու անդաստանը . Պարոյր : — Եօթնեակը . (Խմբագրական) :— Գետափին ի վեր . Ա. Ց. Զագմագճեան : — Քննադատի մը քննադատութեան նմոյշները . Ց. Աշան :

ԷՔԻԹԱՊԼ

Ամերիկեան Ապահովագրական Ընկ.

ԱՇԽԱՐՀԻՍ Է'Ն ՀԱՐՈՒՍՏ ԵՒ Է'Ն ՀԶՕՐԸ

Տնօրէն Թուրքիոյ ԳԱՌՆԻԿ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ, կ. Պոլիս, Անանիատի խան

Ի դէպ մահու ապահովագրութիւն

Միայն 20 տարեվճարով

Մահուան պարագային տարեվճարը կը դադրի

(VIE 20 PRIMES)

ԻՆՇՈՆ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնուած 1828—1829 ին

ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐՇԷՒ ՃԻՒՂԻՆ
97 Միլիոն
ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՑ ՃԻՒՂԻՆ
137 Միլիոն

Ընկերութեան գրասեաւնն է
ՕՍՄ. ԿԱՑՄ. ՊԱՆՔԱՆ
Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ Տնօրէն
Սիմոն էֆ. Քայսէրլեան
Կենաց ճիւղին տեսուչ
Միհրան էֆ. Տէր Ներսէսեան
Կ. Պոլիս, գալաթա, Թահտապուրուն խան
Օսմ. Պանքայլ դէմ

Կ. Ս. ՈՍԿԵԱՆ

ԱՌՋԵՒՆ ԲԱԼՈՒԱԳԻՐՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԷ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 25,000 ԲԱՌ, ՈՋ, ԵՒԱՅԼՆ

Այս բառարանին երկրորդ տպագրութենէն հաղարաւոր օրինակներու կարճ միջոցի մը մէջ վաճառումն ամենէն զօրաւոր ապացոյցն է գործին արժանեաց։

Մասնաւորապէս Ֆրանսերէն լեզուն ուսանողներուն համար պատրաստուած ըլլալով հանդերձ պիտանի եւ օգտակար է առհասարակ ամէն կարգի անձանց։

Իր պարունակութեան ճոխութեամբ, մուղթի եւ տպագրութեան մաքրութեամբ ու կազմի դեղեցկութեամբ հայերէն հրատարակութեանց ամենէն աժանը կրնայ կոչուիլ։

Գին զօրաւոր խառօճաք կազմի 25 ղրչ.
Գին ընտիր լաթակազմի 27 ղրչ.

Կեդրոնատեղին է

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ վաճառատունը

Ֆինճանճըլար եօզուղու, Կ. Պոլիս

Կը գտնուի ամէն գրավաճառաց քով։

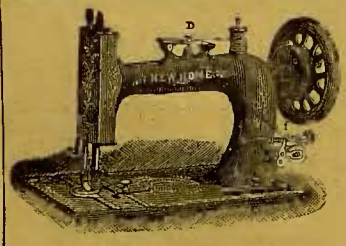

ՆԻՒ ՀՈՄ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԻԱԿ ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆ

Ու կը մրցի միւս բոլոր կարի մեքենաներուն հետ

ՊԱՐԶՈՒԹԵԱՄԲ
ՏՈԿՈՒՆՈՒԹԵԱՄԲ
ԱՐԱԳՈՒԹԵԱՄԲ
ԹԵԹԵՒՈՒԹԵԱՄԲ
ԱԺԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

Ուսադրութիւն գործարանի մարքային

Թուրքիոյ համար միակ ներկայացուցիչ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Կ. ՄԻԱՆԵԱՆ
Կեդրոնատեղին, *Մէրքէճի, Քէօրքիւլիւ խան, Թիւ* 3
Մասնաճիւղ, *Գալաթիա, Պէօյիւք Միլլէթ խան, Թիւ* 33
☞ Գնողներու համար վճարման եւ ամեն տեսակի դիւրութիւններ

ԱԿՆԱԲՈՑԻ ՏՈՔԹ. ԱՃԷՄԵԱՆ պատիւ ունի ծանուցանել արդոյ հասարակութեան Թէ յետ այսօրիկ իր հիւանդները պիտի ընդունի Գալաթիա, անգլիական հիւպատոսարանին դիմաց, թիւ 1, առջեւ. Մէլինճէնի նախկին դարմանատան մէջ, ամէն օր, բաց ի կիրակիէ, կէս օրէ վերջ մինչեւ իրիկուն։